

УДК 811.111'373.42:14
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.3-1/30>

Лучик О. Ю.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Петренко О. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

МЕТАФОРИЧНІ ОДИНИЦІ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Статтю присвячено вивченню англомовних метафоричних термінів військової сфери. Надається визначення понять «військовий термін», з'ясовується спосіб творення метафоричних термінів англійської мови військової сфери. Головна увага приділяється аналізу типів метафоричних термінів з огляду на сферу їх походження.

Військовий термін є одиницею позначення професійного поняття відповідної сфери. Англомовні військові терміни утворюються морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксичним, а також семантичним шляхом. Поширеними в аналізованій термінології є метафоричні одиниці, творення яких відбувається шляхом семантичної деривації, власне метафоричного перенесення значень загальноживаних слів англійської мови, а також спеціалізації значень термінологічних одиниць інших сфер.

За сферою походження референтів, від яких утворюються військові метафоричні терміни англійської мови, вони поділяються на антропоморфні, природоморфні, соціоморфні, артефактні, одиниці міфологічного та релігійного походження, а також метафори-колороніми. Найбільш поширеними в аналізованій термінології є антропоморфні метафори, що походять від одиниць на позначення частин тіла людини, її фізіологічних, психічних чи розумових станів та особливостей, її відчуттів, дій і поведінки.

Поширеними є також природоморфні метафори, котрі походять від одиниць позначення природних і фізичних явищ, ландшафтних особливостей, одиниць позначення водяних просторів, тварин, рослин, а також артефактні метафори, що походять від одиниць позначення побутових предметів, професійних інструментів, видів одягу та тканин, продуктів харчування, зброї, споруд, будівель, будівельних конструкцій, побудованих пристроїв і їх частин.

Менш поширеними в аналізованій термінології є соціоморфні метафори, корелятом яких є суспільні відносини, метафоричні одиниці міфологічного та релігійного походження, а також метафори, що містять колороніми. Метафоричні одиниці аналізованої термінології утворюються на основі зовнішньої схожості референтів, які порівнюються, а також схожості їх функцій або дій.

Ключові слова: англійська мова, антропоморфна метафора, артефактна метафора, семантичний спосіб, військовий термін, метафоризація.

Постановка проблеми. Пильна та всебічна увага лінгвістів до термінологій різних галузей і сфер професійної діяльності зумовлена факторами їх постійного розвитку, роллю у фаховій комунікації. Не є винятком і військова сфера, термінологія якої динамічно розвивається й оновлюється в зв'язку зі змінами, що постійно відбуваються у військовій сфері різних країн і світу, її вдосконаленням, існуванням військових конфліктів. Подібні події широко висвітлюються у ЗМІ, а термінологія військової сфери використовується не тільки її фахівцями, але й журналістами, політиками, дипломатами, громадськими діячами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Попри наявність великої кількості розвідок, присвячених вивченню галузевих термінологій [1; 5; 10], ще й дотепер у вітчизняному мовознавстві не приділено належну увагу дослідженню англомовної військової термінології й окремих груп її одиниць. Цей факт і зумовлює **актуальність** запропонованого дослідження, а **мета** його полягає у вивченні метафоричних термінів англійської мови військової сфери. **Завданнями** статті є визначення поняття «військовий термін», з'ясування способу творення метафоричних термінів англійської мови військової сфери й аналіз тематичних груп визначених термінів залежно від сфери походження.

Виклад основного матеріалу. Оскільки терміни є лексичними одиницями, що позначають фрагменти чи поняття професійного знання та фахової діяльності [3, с. 32; 12, с. 28], під військовим терміном розуміємо просту або складну за будовою мовну одиницю (слово чи словосполучення), яка позначає професійне поняття сфери військової справи (військової науки, техніки, професійно зумовлених понять життя та діяльності військових тощо).

Військові терміни англійської мови утворюються різними шляхами, зокрема морфологічним (наприклад, *embus, emplane*), морфолого-синтаксичним (наприклад, *infantry-heavy, trigger-happy, mortar – to mortar, blockade – to blockade*), синтаксичним (наприклад, *friendly fire, battlefield air interdiction, several large guns used together*). Велика кількість одиниць аналізованої термінології є метафоричними, утвореними семантичним шляхом.

Вказаний спосіб терміноутворення називають також семантичною деривацією, що є процесом «утворення похідних номінативних одиниць від вихідних без зміни форми знака» [7, с. 32] «використання знака однієї предметної сфери на позначення іншої зі зміною (спеціалізацією) його значення» [5, с. 310]. Такі одиниці отримали назву семантичні деривати [4, с. 72; 10, с. 56]. Ними є не тільки метафоричні, але й метонімічні терміни, терміни-антономазії тощо.

Роль метафори в терміноутворенні важко переоцінити. Більшість метафоричних термінів утворюються від одиниць загальноживаної мови, до якої вони належать. Метафора асоціативна, креативна та творча за своєю сутністю, надає можливість людині визначити сутність змісту нових (спеціальних) понять або уточнити значення вже наявних шляхом їх порівняння з тими, що існують, встановлення їх подібності за певними ознаками.

Зазначені характеристики метафори відображені в її численних дефініціях, наданих у науковій літературі. Так, наприклад, Ж. Марузо вважає метафору «способом вираження, яка розглядається як перенесення абстрактного поняття у конкретне шляхом своєрідного порівняння» [6, с. 155]. О. О. Реформатський вбачає сутність метафоризації у «перенесенні значення, що базується на схожості предметів, понять за зовнішньою ознакою, формою, кольором, цінністю, положенням, характером руху тощо» [8, с. 83]. О. І. Селіванова визначає, що метафора є «креативним засобом збагачення мови, проявом мовної

економії, семіотичної закономірності, виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери для позначення іншої» [9, с. 388].

Процес утворення метафоричних термінів відбувається у кілька етапів, які можна описати таким чином:

1) вищлюєння поняття за певними відмінними рисами, що надає можливість скласти первинну уяву про нього та визначити вибір необхідного слова із загальноживаної мови або іншої термінології;

2) концептуалізація, тобто формування поняття та його подальше ословлення під впливом значення залученого слова, котре визначає точки дотику у значенні слів, що порівнюються та зіставляються за певними ознаками подібності;

3) закріплення обраної мовної одиниці за новим поняттям і перетворення її у самостійний термін.

Зазначене свідчить, що метафоричні одиниці, у т. ч. й термінологічні, мають сфери-джерела походження або так звані сфери-донори або домени, про що йдеться у теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа та М. Джонсона [14]. Метафора розглядається ними як ментальна операція, яка лежить в основі метафоричних мовних виразів і сприяє розумінню абстрактних сутностей шляхом їх порівняння з конкретними сутностями, доступними для перцептивного сприйняття [14, с. 37]. Отже, у теорії концептуальної метафори (*conceptual metaphor theory*) розкривається когнітивна природа метафори, котра допомагає розуміти невідоме через відоме.

Згідно з концепцією науковців «метафора пронизує усе наше повсякденне життя та виявляється не тільки у мові, але й у мисленні та діях» [14, с. 38]. «Саме метафоричне перенесення виступає головним механізмом розуміння, осягнення світу. Зрозуміло, що метафору в такому її тлумаченні не можна вважати суто мовним явищем, хоча насамперед вона і є ним, оскільки лише в мові можуть бути зафіксовані розвинуті форми метафоричного перенесення як механізму розуміння» [14, с. 39].

Концептуальна сфера, що отримує у термінах науковців назву домен (*domain*), постачає знаки, які переносяться до іншої сфери, названої ними джерелом (*source domain*) [14, с. 40]. Причому «переноситься» не ізольоване ім'я (із прямим номінативним значенням), а ціла концептуальна структура (схема, фрейм, модель, сценарій), що активується у свідомості людини завдяки існуванню конвенціонального зв'язку слова з кон-

цептуальною структурою [14, с. 40]. Метафора дозволяє зрозуміти доволі абстрактні сутності у термінах більш конкретних або, принаймні, більш структурованих сутностей.

За сферою-донором метафоричні терміни англійської мови військової сфери можна поділити на антропоморфні, природоморфні, соціоморфні, артефактні, міфологічні та релігійні, метафори-колороніми. Найбільш поширеними за нашими спостереженнями є антропоморфні метафори військової сфери, що підтверджує антропоцентричний характер мови та його прояви. Вони представлені групами одиниць, які походять від:

одиниць позначення частин тіла людини (*beachhead* – плацдарм морського десанту на березі, *bipod* – сошки кулемета, *body of order* – текст наказу, *bridgehead* – плацдарм на березі річки, *hair trigger* – спусковий гачок, що потребує слабого натискання, *leg* – відрізок шляху, *lips of the wound* – краї рани, *shoulder* – переносний зенітно-ракетний комплекс), *soft-skinned vehicle* – машина, яка не має броньового захисту, *teeth arms* – брит. бойові роди військ (брит.);

одиниць номінації фізіологічних, психічних чи розумових станів та особливостей людини (наприклад, *air force* – повітряна армія, *live ammunition* – бойові патрони, *augmentation force* – підсилення вже розгорнутих військ, *barrel life* – живучість ствола, *battle fatigue* – бойовий посттравматичний синдром, *blind* – маскувальна сітка, *blind transmission* – передавання інформації без підтвердження, *blind spot* – простір, що не можна проглянути, ділянка місцевості, непридатний для радіозв'язку, *combat fatigue* – бойовий посттравматичний синдром, *concentrated efforts* – зосереджені зусилля, *dumb bomb* – холостий заряд, *elite forces* – ударні (елітні) війська, *force-on-force training* – бойова підготовка із залученням сил для імітації умовного суперника, *strength* – кількість солдатів, *strong point* – укріплений пункт, *strong resistance* – лютий опір, *task force* – експедиційний корпус, *use of force* – використання сили, *weak defense* – слабкий захист; *active army* – склад армії на дійсній військовій службі, *aggressive patrolling* – агресивне патрулювання, *aggressive war* – агресивна війна, *ferce assault* – люта атака, *ferce fighting* – жорстокий бій, *harassing fire* – виснажливий вогонь, *rude shock* – раптовий удар, *standing force* – сили готовності, *decisive victory* – рішуча перемога; *dumty ammunition* – холості боєприпаси, *educated msl* – ракета, що програмується, *impaired vision* – погане бачення, *indiscriminate attack* – напад без

врахування наявності цивільних цілей у зоні поразки, *ruse* – військова хитрість);

одиниць номінації відчуттів людини (*heavy cavalry / light cavalry* – важка / легка кавалерія, *cold steel* – штиковий бій, *cold war* – холодна війна, *hard-target* – ціль, що маневрує, *weight of artillery*, *attack* – вага артилерії, атаки, *firm foothold* – твердий плацдарм, *tight formation* – зімкнений ряд);

одиниць номінації дій і поведінки людини (*support* – підтримка, *flash-hider* – вознегасник, *grenade launcher* – пускова установка, *heat-seeking* – ракета з тепловою головкою наведення, *incoming fire* – вогонь противника, *hit* – попадання, *jammer* – апаратура придушення радіозв'язку, *killing ground* – заздалегідь обраний і пристрілений простір для знищення супротивника, *denial weapon* – авіаційний боєприпас для руйнування злітної полоси, *rush* – раптова атака, *salvo* – залп, батарейна черга, *show of flag* – демонстрація сили, *silencer* – прибор беззвучної стрільбини, *sleeper* – співробітник іноземної спецслужби, *surprise action* – раптові дії, *stunning blow* – сильний вибух, *wait out* – тимчасове припинення вогню, *defensive war* – оборонна війна, *war-cry* – бойовий клич, *water-jump* – техніка приземлення на водяну поверхню, *to blunt attack* – стримувати натиск, *to lift fire* – переносити вогонь в глибину, *to open fire* – відкривати вогонь, *to reload* – перезаряджати зброю, *to stake-in* – встановлювати міномет, кулемет, *to silence* – знімати часового, подавляти вогневі засоби супротивника);

назв професій людини (наприклад, *bandit* – літак супротивника, *controller* – навідник-коригувальник, *gunsmith* – особа, котра виготовляє вознепальну зброю, *hunter-killer*, *killer submarine* – підводний човен, задіяний у підводних військових операціях, *manhunt* – пошук ворога, втікача, злочинця, *military observer* – військовий спостерігач, *naturalist* – іноземний розвідник, *seaman* – нижче військового звання у ВМС США).

Поширеними та тематично неоднорідними за походженням в англійській мові є природоморфні метафори, що походять від:

одиниць позначення природних і фізичних явищ (наприклад, *burst of speed* – різке збільшення швидкості, *electronic silence* – режим виключення радіоелектронних випромінюючих засобів, *flashlight* – ручний ліхтар, *echo* – відбитий сигнал, *percussion cup* – капсюль патрона, *war in shadow* – спеціальні операції);

ландшафтних назв (наприклад, *airfield* – аеродром, *ditch* – аварійна посадка літального апа-

rata на воду, *environment* – обстановка, *field of fire* – простір, що прострілюється, *sump* – вловлювач, *trail* – буксуємий лафер артилерійського судна, *traverse* – окопний траверс, *field of view* – поле зору);

одиниць номінації водних просторів і їх особливостей (наприклад, *blast wave* – вибухова хвиля, *carrier wave* – хвиля передачі радіосигналу, *current* – зустрічна течія *current situation* – поточна ситуація, *shock wave* – ударна волна);

одиниць позначення тварин, частин їх тіла тощо (зооморфна метафора) (наприклад, *shell shock* – бойовий посттравматичний синдром, *bug* – жучок, *dog-watch* – дозор, *dogfight* – повітряний бій, *рукопашний бій*, *caterpillar track* – гусеничний трек, *half-cock* – насторожі, *war-bird* – військовий літак, *frogman* – бойовий плавець, *foxhole* – вічко для стрілянини, *leapfrog* – пересування по чергово, перебіжками, *wings* – названа нагрудного відмітного знаку ВВС);

одиниць номінації рослин (фітоморфна метафора) (наприклад, *branch* – рід військ, *caltrops* – огорожа із шипами для блокування руху, *gooseberry* – дротяна огорожа «їжак», *leaflet* – листівка, *pea green* – тип камуфляжної форми, *rod* – гарматний ствол).

Поширеними в аналізованій термінології є й артефактні метафори. Артефакт розуміється нами як «будь-який штучно створений об'єкт, продукт людської діяльності» [2, с. 32]. Група артефактних метафоричних термінів не є гомогенною, вона представлена метафоричними одиницями, утвореними від:

одиниць позначення побутових предметів (наприклад, *cluster bomb* – касетна бомба, *pipe* – саморобний вибуховий пристрій спрямованої дії, *round baton* – пластикова куля, *dish-radar* – параболічна антена, *dry bas* – ізолюючий костюм бойового плавця, *field-glasses* – апаратура оптичного спостереження, *forklift* – вилковий автотранспортувач, *hammer* – курок, *kill box* – квадрат нанесення артилерійського чи авіаційного удара, *knife rest* – дровове огородження);

одиниць позначення професійних інструментів (наприклад, *drill exercise* – стройове вчення, *accordion* – бойовий порядок «гармошкою», *drumfire* – ураганний вогонь, *straddle* – залп, що накриває);

одиниць позначення видів одягу та тканин (наприклад, *ammunition belt* – кулькова стрічка, *apron* – дротяне огородження, *bulletproof vest* – куленепробивний жилет, *poncho* – водонепроникна накидка, *sabot* – піддон снарядної гільзи,

танковий снаряд, *skirt* – порожній циліндр, *tag* – особистий знак);

одиниць позначення продуктів харчування (*conservation* – консервація техніки й озброєння, *feed block* – приймач, *sandwich* – бойовий устрій, *red herring* – маневр, що відволікає);

одиниць позначення зброї, військових дій і військових понять попередніх часів (наприклад, *arrow* – стріла на карті, *catapult* – авіаносна катапульта для зліту літаків, *cavalry* – мобільні війська, *coup de grace* – смертвіння пораненого через неможливість його спасіння з метою припинення його подальших страждань, *feint* – розвідка боєм, *human shield* – використання населення як прикриття для дій військового характеру, *sword of honor* – почесний клинок – нагорода, *squadron* – рота спеціального призначення, *lance* – сержантський склад);

одиниць позначення споруд, будівель, будівельних конструкцій, побудованих пристроїв та елементів техніки, їх частин (наприклад, *avenue of approach* – шлях проходу, *bore* – канал ствола, *choning tower* – рубка підводного човна, *tunnel* – мінна галерея, *turret* – бойова вежа, *homing system* – система самонаведення, *home base* – аеродром постійного базування авіаційної частини, *entiflade fire* – безперервний вогонь супротивника за всією шириною та довжиною бойових порядків, *pontoon shelter* – сховище, *blockhouse* – зміцнена будівля, *stray bullet* – шалена куля, *сирота* – гарматна вежа корабля, що постійно обертається).

Менш поширеними в аналізованій термінології є соціоморфні метафори, корелятом яких виступають суспільні відносини, наприклад:

alien – літак-порушник, *buddy-buddy philosophy* – філософія військового товариства та взаємовиручки, *friend-or-foe* – впізнавання «свій – чужий», *friendly fire* – помилковий обстріл із боку своїх, *comrade-in-arms* – товариш по зброї, *women army corps* – жіноча бойова частина.

Наявні у військовій термінології англійської мови також метафори міфологічного та релігійного походження (наприклад, *baptism of fire* – хрещення вогнем, *dragon's teeth* – бетонний протитанковий надоб, *holy war* – справедлива війна, *service* – служба, *Red Devils* – неформальна назва військовослужбовців парашутно-десантних частин армії Великобританії, *subversive* – підризна діяльність, *team spirit* – командний дух); метафори, які містять у своєму складі колороніми (*orange cell* – сили, що позначають союзників, *Black and Tans* – англійські каральні загони

в Ірландії після Першої світової війни, *black friar* – диверсант-одинак, *Blue-on-Blue fire* – помилкове ведення вогню, *grey diplomats* – бойові кораблі як засіб дипломатії з позиції сили, *paint white* – підсвічування цілі лазерним приладом наведення, *red cell* – компонент, що позначає сили супротивника в ході навчань, *yellow zone* – нейтральна зона).

Аналіз визначених груп метафоричних термінів свідчить про те, що вони утворюються на основі найбільш важливих загальних характеристик і асоціацій, пов'язаних із референтом, зовнішньої схожості референтів, схожості функцій або дій, які виконуються ними.

Висновки і пропозиції. Таким чином, військовий термін є одиницею номінації професійного

поняття відповідної галузі. Творення англійських військових термінів здійснюється морфологічним, морфолого-синтаксичним, синтаксичним, семантичним способом. Поширеними є метафоричні військові терміни, творення яких відбувається шляхом семантичної деривації. За сферою походження ці одиниці є антропоморфними, природоморфними, соціоморфними, артефактними, міфологічними та релігійними метафорами, а також метафорами-колоронімами. Метафоричні одиниці аналізованої термінології утворюються на основі зовнішньої схожості референтів, схожості функцій або дій, що виконуються ними. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі метонімічних термінів англійської мови військової сфери.

Список літератури:

1. Асмукович І. В. Формування та розвиток англійської авіаційної термінології. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 6. С. 112–117.
2. Беляєвская Е. Г. Семантика слова. Москва : Высшая школа, 1987. 128 с.
3. Гринев С. В. Введение в терминоведение. Москва : Моск. лицей, 1993. 309 с.
4. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспект. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 218 с.
5. Куц Е. О. Історія розвитку, структурно-семантичні особливості та способи творення кінематографічних термінів англійської мови. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 692. С. 308–313.
6. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 440 с.
7. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики : учебное пособие. Санкт-Петербург : Научный центр проблем диалога, 1996. 756 с.
8. Реформатский О. О. Введение в языкознание : учебник. Москва : Аспект-Пресс, 2001. 536 с.
9. Селіванова О. О. Когнітивне підґрунтя метафоризації російської лінгвістичної термінології. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 286–292.
10. Тропіна Н. П. До питання про сутність лексико-семантичної деривації. *Мовознавство*. 1997. № 1. С. 54–59.
11. Юровський І. М. Про утворення англо-американської юридичної термінології. *Питання романо-германської філології*. Вип. 2. 1973. С. 210–218.
12. Шелов С. Д. Термины, терминологичность и значение. *Научно-техническая терминология*. 1991. Вип. 1. С. 27–32.
13. Bowyer R. Dictionary of military terms London : A&C Black Business Information and Development, 2007. 286 p.
14. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
15. Knollys W. *A handy dictionary of military terms and associated notions*. New York : HardPress Publishing, 2018. 668 p.

Luchik O. Yu., Petrenko O. D. METAPHORICAL UNITS OF THE ENGLISH-LANGUAGE MILITARY TERMINOLOGY

The article is devoted to research of English-language metaphoric terms of military sphere. The definition of the notion of «military term» is given in the article. Way of forming of metaphoric terms is determined in it. Main attention is given to the research of types of military metaphoric units of the English-language terminology taking into consideration spheres of their origin.

A military term is a language unit designating a professional notion of the corresponding sphere. English-language military terms are formed morphologically, morphologically-syntactically, syntactically, and semantically. Metaphoric terms are widely used in the analyzed terminology. They are formed by means of semantic derivation, revealed in metaphoric transfer of meanings of English-language units of general use as well as in specialization of meanings of terminological units of other spheres.

According to the spheres of referents from which military terms are originated they are subdivided into anthropomorphous, natural, artifactual, sociomorphous metaphors, units of mythological and religious origin, as well as metaphors-coloronyms. The most numerous are anthropomorphous terms originating from units designating parts of human body, human physiological, psychical and mental states and peculiarities, human sensations, actions, behavior, professions.

Natural and artifactual metaphors are also numerous in the analyzed terminology. Natural metaphors originate from units designating natural and physical phenomena, types of landscapes, water areas, animals, plants. Artifactual metaphors originate from units designating objects of household items, professional instruments, types of clothes and fabric, gastronomic products, weapon, buildings, constructions, equipment, devices and their parts.

Less numerous are sociomorphous metaphors originating from units denoting social relations, metaphoric units of mythological and religious origin, as well metaphors containing coloronyms. Metaphorical units of the analyzed terminology are formed on the basis of outward similarity of compared referents, as well as similarity of their functions or actions.

Key words: *English language, anthropomorphous metaphor, artifactual metaphor, semantic way, military term, metaphorization.*